

פרשת קרח תשפ"ו - לנשים רצון ה' בבריאה יתקיים

זמן מחלוקת קרח

עם ישראל יצאו מהר סיני בכ' באייר. שלושה ימים הלכו עד שהתאוננו שאין להם בשר, ונתן להם הקב"ה בשר שאכלוהו שלושים יום. עד כ"ג סיון. בסיום ימים אלו, מרים דיברה לשון הרע על משה, ונצטרעה לשבעה ימים, שבסיומם, בראש חודש תמוז, עם ישראל ביקשו מרגלים. המרגלים שבו בתשעה באב, ונגזר עליהם שלא יכנסו לארץ ישראל. בתקופה זו לדעת הרמב"ן קרח חולק בא לחלוק על משה רבינו.

האבן עזרא (במדבר טז, א) מבאר:

"ויקח קרח" - זה הדבר היה במדבר סיני, כאשר נתחלפו הבכורים ונבדלו הלויים, כי חשבו ישראל שמשה אדונינו עשה מדעתו לתת גדולה לאחיו, גם לבני קהת שהם קרובים אליו, ולכל בני לוי שהם ממשפחתו. והלויים קשרו עליו, בעבור היותם נתונים לאהרן ולבניו. וקשר דתן ואבירם, בעבר שהסיר הבכורה מראובן אביהם ונתנה ליוסף, אולי חשדוהו בעבור יהושע משרתו. גם קרח בכור היה, כי כן כתוב: "ודגל ראובן חונה בנגב" (במדבר ב י), וקרח בנגב המשכן, כי הוא מבני קהת (במדבר ג, כט). ואלה נשיאי העדה היו בכורים, והם היו מקריבים את העולות, על כן לקחו מחתות.

האבן עזרא מבאר. מחמת שהוריד משה רבינו את הלויים מגדולתם, פרצה מחלוקת קרח ועדתו, אך הרמב"ן שולל זאת מכל וכל:

וזה מדעתו של רבי אברהם שהוא אומר במקומות רבים אין מוקדם ומאוחר בתורה לרצונו. וכבר כתבתי (במדבר ט, א) כי על דעתי כל התורה כסדר זולתי במקום אשר יפרש הכתוב ההקדמה והאחור, וגם שם לצורך ענין ולטעם נכון, אבל היה הדבר הזה במדבר פארן בקדש ברנע אחר מעשה המרגלים. והנכון בדרש, שכעס קרח על נשיאות אלצפן כמאמר רבותינו (תנחומא קרח, א), וקנא גם באהרן כמו שנאמר "ובקשתם גם כהונה" (במדבר טז, י) (ואף שאמרו טענות רבות, תחילת מחלוקתם היא מחמת הקנאה, ובפיהם אמרו טענות רבות). ונמשכו דתן ואבירם עמו, ולא על הבכורה, כי יעקב אביהם הוא אשר נטלה מראובן ונתנה ליוסף, אבל גם הם אמרו טענותם, "להמיתנו במדבר", "ולא אל ארץ זבת חלב ודבש הביאתנו" (במדבר טז, יג-יד).

והנה ישראל בהיותם במדבר סיני לא אירע להם שום רעה, כי גם בדבר העגל שהיה החטא גדול ומפורסם היו המתים מועטים, ונצלו בתפלתו של משה שהתנפל עליהם ארבעים יום וארבעים לילה. והנה היו אוהבים אותו כנפשם ושומעים אליו, ואלו היה אדם מורד על משה בזמן ההוא היה העם סוקלים אותו, ולכן סבל קרח גדולת אהרן וסבלו הבכורים מעלת הלויים וכל מעשיו של משה.

אבל בבואם אל מדבר פארן ונשרפו באש תבערה, ומתו בקברות התאוה רבים, וכאשר חטאו במרגלים לא התפלל משה עליהם ולא בטלה הגזרה מהם (העם האמין בכוחה של תפילת משה, ולכן טען מדוע לא התפללת שניצל לגמרי מגזירת המוות), ומתו נשיאי כל השבטים במגפה לפני ה', ונגזר על כל העם שיתמו במדבר ושם ימותו, אז היתה נפש כל העם מרה, והיו אומרים בלבם כי יבואו להם בדברי משה תקלות (כאשר העם ממורמר הוא תולה את כל הקלקלה במנהיג, וכך במרגלים קיימת הטענה מדוע לא עצר אותנו משה מלשלוח מרגלים. ואף טענו כנגדו שמא אחר הגזירה שלא ניכנס לארץ ונמות במדבר שמא אף טפנו לא יזכו להיכנס לארץ. וכן הוא באברבנאל: והנה אנחנו לא נעלה בארץ הלא ידענו כי במדבר הזה נמות אם כן לא נעלה שם. המעט כי העלייתנו כלומר המעט בעיניך שהעלייתנו מן הארץ שהיא היתה בעצם ואמת ארץ זבת חלב ודבש שהיא ארץ מצרים להמיתנו במדבר שכבר גזרת עלינו שנמות במדבר הזה מהם שמתו בסיני ומהם בתבערה. ומהם בקברות התאוה. ואלה במדבר פארן. סוף דבר שהיה תכלית כלם להמיתנו במדבר השמם הזה שבעבור זה היה ראוי לרגום אותך באבנים). ואז מצא קרח מקום לחלוק על מעשיו וחשב כי ישמעו אליו העם.

וזה טעם "להמיתנו במדבר", אמרו הנה הבאת אותנו אל המקום הזה ולא קיימת בנו מה שנדרת לתת לנו ארץ זבת חלב ודבש כי לא נתת לנו נחלה כלל, אבל נמות במדבר ונהיה כלים שם, כי גם זרענו לא יצאו מן המדבר לעולם, ויבטל מן הבנים מה שנדרת להם כאשר נתבטל מן האבות. וזה טעם תלונתם הנה במקום הזה אחר גזרת המרגלים מיד. והקרוב, כי היו אלה הנקהלים כולם בכורות כי על כן חרה להם על הכהונה, ולכך אמר להם משה שיקחו מחתות כמנהגם הראשון ויתגלה הדבר אם יבחר השם בהם או בכהנים.

הלויים מצד עצמם רטנו בליבם כל שהורדו מגדולתם וניתנו תחת הכהנים, אך מגדולת משה העצומה, שתקו. כאשר מתו רבים מהעם בחטאם פעם אחר פעם, ירד מצב הרוח בעם, ואף ירדה אמונתם במשה. מצא קרח מקום להעלות טענות ישנות, ולהילחם במשה.

עלינו לדעת, טענות על ההנהגה היו ויהיו, אך מיקוד הטענות עליהם הוא טעות, הם אינם מנהיגים. שלמה המלך (משלי כא, א) אומר, "פלגי מים לב מלך ביד ה' על כל אשר יחפץ יטנו". מבאר המהרש"א (ברכות דף נה.), "כמו המים שמתפלגין ומתחלקים לשני נהרות אחד לימין ואחד

לשמאל, כן לב מלך ביד ה', להטותו לטוב לנו, או לרע חס ושלום, כפי הזכות וחובה שלנו". המנהיג אינו פועל בכוחו הוא, הוא פועל בזכויות העם, אם העם זכאי הוא פועל לטובתו, אם העם אינו זכאי חס ושלום, הוא פועל לרעתו.

וכך בדורנו, אין לנו טענות כנגד כל אותם הנלחמים נגד התורה ולומדיה, אלו שיוצרים את כל הקשיים שיש ללומדי התורה, הקיצוצים והגזירות שמטילים עלינו רודפי התורה. הם אינם רודפים אותנו, הם רודפים את התורה, ובעצם רודפים את עצמם. ללומדי התורה לא יחסר מאומה, לכל אחד נגזר שיקבל את כל צרכיו בראש השנה, לא נגזר מהיכן הוא יקבל. אם היו זוכים ראשי המדינה, החזקת התורה הייתה על ידם, ובזה יזכה את המדינה להחזיק ולומדי תורה. ומכיון ולא זכו, החזקת התורה לא תהיה על ידם, אלא בדרכים אחרות. לקב"ה לא חסר דרכים כיצד להחזיק את התורה, לראשי המדינה חסר דרכים כיצד לזכות בקיום לימוד התורה בארץ ישראל.

ודאי שאותם הנלחמים בנו יתנו את הדין, על מלחמתם נגד התורה, על היותם כפויי טובה לציבור החרדי שתמך בכל החוקים והכספים שהם ביקשו, ותחת להשיב טובה הם נלחמים בכל הקדוש והיקר לציבור החרדי. הם נלחמים בלומדי התורה, הם יכולים ללכת לביטוח הלאומי ולבקש את רשימת העובדים המשלמים ביטוח לאומי, ולבדוק מי הם שירת בצבא, ומי לא. אך הם אינם מחפשים חיילים, הם לא זקוקים להם, יש להם מספיק גובניקים בצבא. הם מעדיפים ללכת ולעצור את בחורי הישיבות, את אותם שיושבים ולומדים. כדי למנוע מהם ללמוד תורה.

הם רוצים למנוע מצב שבו במדינת היהודים, לימוד תורה הוא דבר מבורך, הם רוצים לעקור את הדת. הם לא התחילו היום במזימתם, בימי קום המדינה, רצו לחוקק שמותר לאשה להפיל את עובריה, אם אין לה די ממון לכלכלו. כמובן שלפי ההלכה זהו איסור חמור, ואף נוגד את מדת הבטחון, הגמרא (נדה דף לא:) אומרת, "בא זכר בעולם, בא ככרו בידו". אך גדולי ישראל אמרו שאין לאפשר שבמדינת היהודים, יתירו להרוג עובר מפאת מצב כלכלי, וצריך שמשרד הרווחה יתן קיצבה לכל אותן האומרות שאין בידן לכלכל את העובר. היה על כך מאבק אדיר, היו שטענו שרוצים לכפות את הדת על אלו שלא זכו לשמור תורה ומצוות. אך כמובן טעו בטענתם. המאבק לא היה לפגוע בדמוקרטיה, אותם הרוצות לחטוא ולהרוג את עוברים, יכולות לעשות זאת ממגון סיבות אחרות המותרות בחוק, אך המאבק היה שהמצב הכלכלי לא יהיה היתר החוקי להפיל.

וכך בימינו, הם לא רוצים לגייס את המשתמטים, לא חסר משתמטים שעובדים לפרנסתם מכל המגזרים בציבוריות הישראלית, אך הם רודפים רק את בחורי הישיבות, את אותם שיושבים ולומדים. אך גם במצב זה באה עלינו ברכה, בישיבות לא דיברו מעולם מדוע חשוב לשבת וללמוד. מפאת מלחמתם בתורה, בכל חיידר וישיבה מדברים כל העת על ערך לימוד התורה, על התורה המגינה ומצילה. בעיני בני התורה עצמם, עלה קרן התורה לאין שיעור. ברכה נוספת שאירעה, היו שחשבו שהציבור החרדי נהיה חלק מהמדינה, אפשר להסתדר עם אלו שאינם שומרי תורה ומצוות. הראה לנו הקב"ה, אסור להתבולל עמם, צריך להיבדל מהם. מי שרוצה להתקרב מדאי, הקב"ה מרחיק אותו מהם.

הממון גרם למחלוקת

זהו עצמו היה תפקידו של קרח. קרח ועדתו נבלעו באדמה, אף רכושם נבלע עמהם ואף היקום אשר ברגליהם. טעם הדבר מבואר בפסוק במשלי (יח, כג) "ועשיר יענה עזות", עשיר חושב שכל העולם שלו. מבאר הפנים יפות (דברים יא, ב): "וגם כבר כתבנו בפרשת קרח במה שכתוב "ואת כל היקום אשר ברגליהם", ולא אמר את רכושם כדכתיב בפרשת קרח (במדבר טז, לב) מפני שהענין הוא שהעשיר יענה עזות, ואם כן הממון גרם שהענין בפני משה כדכתיב (במדבר טז, כז) "ודתן ואבירם יצאו נצבים" היינו בקומה זקופה, וזהו שאמרו (סנהדרין דף קי.), "ממונו של אדם מעמידו על רגליו, דהיינו שמעיו ועומד בקומה זקופה". ממונו הרב של קרח גרם לו לצאת ולחלוק על משה.

ביאר בזה האדמו"ר מסאטמר בדרשה, קרח היה עשיר גדול, הוא עשה סעודות דשנות. וכשבא להילחם עם משה רבינו, קרא לכל ראשי הסנהדראות שאכלו אצלו בקביעות וביקש את תמיכתם במחלוקת. לא הייתה בידם בריה והצטרפו עמו כל מאתים וחמישים ראשי סנהדראות. והוסיף ואמר, כיום אין שנאת חינוס, הכול סובב סביב הכסף. ודאי שהמלחמה היא לשם שמים, אך לשם "השמים כסא"י... לאחר הדרשה אמר אחד מהקהל, מהיכן המציא הרב'ה וורט שכזה? ניגש ושאל. השיב לו האדמו"ר, זה רש"י מפורש בסנהדרין.

הגמרא בסנהדרין (דף נב:) אומרת: "למה תלמיד חכם דומה לפני עם הארץ? בתחלה דומה לקיתון של זהב, סיפר הימנו דומה לקיתון של כסף, נהנה ממנו דומה לקיתון של חרש, כיון שנשבר שוב אין לו תקנה". וברש"י: "משום דאיירי בעדת קרח נקט לה, שהיו תלמידי חכמים כדכתיב (במדבר טז, ב) "נשיאי עדה קריאי מועד אנשי שם", ועל שם שפיתם אותו רשע כשנהנו מממונו הקלו בעיניו להשיאם ולהחזיק ידו במחלוקת ולמרוד בהקב"ה". רש"י מפרש להדיא, שרכושו של קרח הוא שגרם לכל ראשי הסנהדראות להצטרף עמו למחלוקת. לכך דתן ואבירם לא הצליחו כנגד משה, כולם ידעו שהם בעלי מחלוקת. קרח היה מנושאי הארון, אדם קדוש. לכך כשיצא נגד משה, ממונו גרם שהצטרפו עמו ראשי סנהדראות. הרי לנו כוחה של הכרת הטוב. כאשר אדם נותן לרעהו אוכל, הוא יכול להגיע מכך למחלוקת כנגד השכינה!

ולכך, משה אומר לעם (במדבר טז, כח-ל): "ויאמר משה בזאת תדעון כי ה' שלחני לעשות את כל המעשים האלה כי לא מלבי. אם כמות כל האדם ימתון אלה ופקדת כל האדם יפקד עליהם לא ה' שלחני. ואם בריאה יבא ה' ופצתה האדמה את פיה ובלעה אתם ואת כל אשר להם וירדו חיים שאלה וידעתם כי נאצו האנשים האלה את השם". משה מדגיש, אם ימותו בעלי המחלוקת, אף אם ימותו במיתה משונה, זו ראייה לצדקתם.

רק אם בריאה יבוא ה' ובוזה ימותו זו ראייה לצדקת דבריו. מדוע מוות אינו ראייה לצדקת משה? מבאר רבי משה שפירא, גדול כוח המחלוקת שמחמתו נבלעים בעלי המחלוקת באדמה. אדם שחטא יש לו זכות קיום בעולם, לכך יתכן ויענש במוות. לבעל מחלוקת אין זכות קיום. הוא נבלע בתוך האדמה בחיים. שם ראוי לו להיות, מחוץ לבריאה. אך אם קרח היה זוכה, היה מקיים את תפקידו בעולם, בעת בו הלוויים ודתן ואבירם יוצאים למלחמה כנגד משה רבינו, היה עליו לומר גם לי יש טענות, ואני מכיר במנהיגותו של משה רבינו, והיה זוכה להעלות את קרנו של משה רבינו. ומכיון ולא זכה, מת בחטאו, ונתעלה קרנו של משה רבינו כשראו את עונש מי שחלק עליו.

רצון ראשי הסנהדראות

נרחיב בדברים. מאתים וחמישים ראשי סנהדראות הצטרפו לקרח במחלוקתו. מבאר הנצי"ב (העמק דבר במדבר טז, א):

... אבל יש לדעת ולהתבונן מכל ענין הפרשה, מהליכות המחלוקת, ומעונש שהגיע להם, כי לא נשתוו בערכם ובכוונת מחלוקתם, קרח, ודתן ואבירם, ומאתים חמישים איש, שהרי אנו רואים שלא היו בכלל לוקחי המחלוקת אלא קרח ומאתים חמישים איש, ולא דתן ואבירם, וגם הנהיג המקום יתברך שמו כבוד במאתים חמישים איש ולא בקרח ודתן ואבירם כאשר יבואר. על כן יש להבין שמאתים חמישים איש היו באמת גדולי ישראל בכל פרט גם ביראת ה', והיה מניעת הכהונה שהוא גורם דבקות ואהבת ה' כאש בוער בקרבם, לא לשם שררה וכבוד המדומה כי אם להתקדש ולהשיג מעלה זו על ידי עבודה, וגם המה ידעו אשר דבר ה' אמת בפי משה, ואין להרהר אחריו חס ושלום, רק הרהרו בליבם אחר רצון ה', ומסרו עצמם למסירות נפש ולמות על אהבת ה' כי עזה כמות אהבה...

אף קרח היה בטוח בגדלותו כמותם. רש"י (במדבר טז, ז) מביא:

וקרח שפקח היה מה ראה לשטות זה? עינו הטעתו, ראה שלשלת גדולה יוצאה ממנו, שמואל ששקול כנגד משה ואהרן. אמר בשבילו אני נמלט, ועשרים וארבע משמרות עומדות לבני בניו כולם מתנבאים ברוח הקודש, שנאמר (דברי הימים א כה, ה) "כל אלה בנים להימן", אמר אפשר כל הגדולה הזאת עתידה לעמוד ממני ואני אדום, לכך נשתתף לבוא לאותה חזקה, ששמע מפי משה שכולם אובדים ואחד נמלט. "אשר יבחר ה' הוא הקדוש", טעה ותלה בעצמו, ולא ראה יפה, לפי שבניו עשו תשובה, ומשה היה רואה.

רש"י קובע כאן שקורח פיקח היה וכל השאר אינם פיקחים. מנין זאת לרש"י, איננו יודעים. אך כן הוא המצב, ואף היה מנושאי הארון. הילקוט שמעוני (תרצה) מביא על שבט לוי: "שהיו דלים מן המנין, למה שהיה הארון מכלה בהם, לפיכך הקב"ה מצוה ואומר אל תכריתו", בני קהת נשאו את הארון, מי שלא נשא את הארון במחשבה הראויה מת במקום, קרח נשא את הארון וחי, הרי לנו גדלותו. ולמרות כל זאת, מכיון שראה ברוח קדשו ששמואל יצא מחלציו, אמר, שמואל מגיע בזכותי, ומאחר ואני כה גדול ששמואל יצא מחלציו, ודאי אם אחלוק על משה לא יארע דבר. לכך קם חלק על משה. בשל גדלותו, עלה בידו להביא עמו במחלוקתו מאתים וחמישים ראשי סנהדראות. דתן ואבירם חלקו על משה למעלה מארבעים שנה ונותרו לבדם, קרח בשל גדלותו וקדושתו הצליח לסחוף אחריו רבים וטובים.

יש להבין, הרי הנך בטוח שרק אתה הוא הראוי להקטיר קטורת בשל שמואל שיוצא מחלציו, מדוע אינך מזהיר את כל ראשי הסנהדראות, אל תהינו להקטיר קטורת, הרי הקטורת היא כוחו של מלאך המוות, המקטיר קטורת בלא שנצטווה מת כנדר ואביהוא שמתו כיון שהקטירו קטורת בלא שנצטוו. כך אתם בסכנת מוות, והיאך קרח לא הזהירם, אני יודע ברוח הקודש, שרק אני זה שינצל וכולכם תמותו?

יש דרך ברורה להתקרב לקב"ה

שוב למדים אנו גדולתה של המחלוקת. "עינו הטעתו", כאשר אדם שקוע במחלוקת מחמת אינטרסים צרים, אינו שם על לבו לסביבתו. אינו שם לבו שיש שימותו במחלוקת. הוא זקוק לכל אלו כבשר תותחים כדי להגדיל ולרבות את מחלוקתו. כדי שהוא ירוויח מההמון שעמו.

וביותר, בטעם הדבר שלא נבחר קרח לנשיא, מביא הברכת פרץ:

ובאמת עיקר טענתו וערעורו למה לא נבחר הוא לנשיאות בני קהת, כבר תירץ היטב הוא בעצמו בזה גופא שיצא במחלוקת על משה רבינו עליו השלום שזה מוכיח שהוא אינו ראוי כלל לאיצטלא זו כי איך אפשר למסור השררה על עבודת הקודש לאיש אשר אלה לו שבשביל תאוות הכבוד מוכן הוא להפוך קערה על פיה ולחלוק על משה רבינו עליו השלום שהוא כחולק על הקב"ה, שהרי משה רבינו עליו השלום כל מעשיו הם על פי ה' יתברך, וכן על פי רוב כל הכועס וטוען טענות עבור איזו נקודה של כבוד שלפי דעתו קיפחוהו זהו בעצמו התירוצו הנכון שכבר אין מגיע לו הכבוד מכיון שהוא שופך בוז גופרית ומלח על שכנגדו עבור דבר של מה בכך.

קרח גדול מאוד היה, מדוע לא נתמנה אין לנו תשובה, אך ממעשיו כתוצאה מאי מינויו, הוכיח שאין הוא ראוי להיות נשיא. אדם שעבור קידומו האישי מוכן להמריד את כל העדה כנגד משה רבינו, להחזיק במחלוקת, ליצור דבר שהוא חורבן הבריאה. המתנגד למדתו של הקב"ה "שלום", מוכן שחבריו ימותו, והוא לבדו יישאר בחיים, אינו ראוי להיות נשיא. וסופו הוכיח על תחילתו, שלא היה ראוי לכך.

בדרך זו מבאר רבי אליהו לאפייאן בלב אליהו (א, עמוד 169) את מעשה אשת פוטיפר:

וכעת נתבונן במעשה אשת פוטיפר, וגם היא כוונתה לשם שמים, והיא עלתה לה. וכך אמרו חז"ל (בראשית רבה פה) שראתה באצטרלוגין שלה שעתידה להעמיד בנים ממנו - ואינה יודעת אם ממנה אם מבתה. הנה, מכיון שאינה יודעת אם ממנה אם מבתה - למה היא מדברת אליו יום יום? וכן

אמרו (יומא דף לה:): 'בכל יום ויום היתה אשת פוטיפר משדלתו בדברים, בגדים שלבשה לו שחרית - לא לבשה לו ערבית, בגדים שלבשה לו ערבית לא לבשה לו שחרית. אמרה לו: השמע לי! אמר לה: לא. אמרה לו: הריני חובשתך בבית האסורין. - אמר לה: ה' מתיר אסורים - הריני כופפת קומתך - ה' זקף כפופים, - הריני מסמא את עיניך - ה' פקח עורים. נתנה לו אלף ככרי כסף לשמוע אליה לשכב אצלה להיות עמה ולא רצה'.

ומכאן על כרחך אתה צריך לומר, שאכן כוונתה היה לשמים כאמור, אבל ההכרעה דמה שראתה באצטרולוגין שעתידיה להעמיד בנים ממנו קאי עליה ולא על בתה, הכרעה זו - כבר באה מכוח תאוותה אל יוסף! ומכיון שנתערב כאן כוח תאוה גופנית - שוב לא יכלה לעמוד בניסיון, ונזדקר בה בכל פסיעה ופסיעה בעניין זה כוח גופני שהוא רצון עצמי, ועל ידי זה התגבר כוח התאוה על הכוונה לשם שמים, ולהלכה מדחי אל דחי שהגיעה אל מה שהגיעה.

פעם אמרנו גם כן להשיב על השאלה הזאת מה בין תמר לאשתו של פוטיפר - באופן אחר קצת, וכדאי להדגיש זאת "ללמד לבני יהודה קשת"... כי תמר, אף שראתה שצרתה צרה ודנו אותה ואת שני בניה לשריפה, והיא ידעה שמשיח צריך לצאת מהם כמפורש במדרשים כאן - אף על פי כן אמרה מוטב שאשרף אני ושני בני, ואין כאן משיח, ואין כאן כל היעוד העתידי, ואף על פי כן אם לא יודה - לא אלבין פניו... וזהו עיקר הניסיון - לא לעשות חשבונות של ריוח והפסד בשכל אדם, אפילו ריוח והפסד של מצוה! ולכן היא תמר הצדקנית; מה שאין כן אשת פוטיפר, אף לפי מה שהיא במחשבתה כיוונה לשם שמים, אבל אם יוסף לא מסכים 'לשם שמים' שלה - היא מעלילה עליו שקרים, ומכניסה אותו לבית האסורים, לפיכך היא היא המרשעת הגדולה היורדת לבאר שחת.

אף אם המטרה רצויה, יש לדעת כיצד לעשותה. אף אם הרצון לשם שמים, אך אם כדי להתקרב לקב"ה פוגמים בעיקר הבריאה. הרי זה רשע ואין לו חלק לעולם הבא. זהו החילוק בין מחלוקת לשם שמים, למחלוקת שאינה לשם שמים. יעקב אבינו רכש את הבכורה מעשו בזמן מצוקתו, כיון שאמר "אין רשע זה כדאי שיקריב להקב"ה" (רש"י בראשית כה, לא). יעקב פתח במחלוקת עם עשיו, לשם שמים, לא לשם תאוה או כבוד עצמי. אך כאשר הנידון הוא רווח עצמי, קינאה, תאוה או כבוד, הרי זו מחלוקת שאינה לשם שמים.

רצו להתעלות מעבר לדרגתם

אמנם משה חטא בתשובתו לעדת קרח (במדבר טז, ז): "רב לכם בני לוי". אומרת הגמרא בסוטה (דף יג:): "ויאמר ה' אלי רב לך" (דברים ג, כו), אמר רב לוי: ברב בישור, ברב בישורוהו; ברב בישור "רב לכם", ברב בישורוהו "רב לך"; כאשר אדם רוצה להתעלות, אסור לומר לו "זה מעל לדרגתך". אף הוא נוקט בדרכים שאינם ראויות, הוא יוצא במחלוקת והכפשות, אך סוף סוף רצונו להתעלות, אסור למונעו! לכך נתבע משה ולא ניתן לו להתעלות בדרגה.

כשאדם רוצה להתעלות אסור למנוע זאת ממנו, היה על משה להשיבם אם לא נתמניתם, אות הוא שהכלים שקבלתם הם שיביאו אתכם אל תפקידכם. אין צורך בקדושת כהונה ולויה בכדי להגיע לתפקיד, אפשר להיות נזיר, "דע כי כל בני אדם עבדי תאוה העולם, והמלך האמתי, שיש לו נזר ועטרת מלכות בראשו, כל מי שהוא חפשי מן התאוה" (אבן עזרא במדבר ו, ז). אפשר להיות תלמיד חכם, "ממזר תלמיד חכם קודם לכהן גדול עם הארץ" (הוריות ג, ח). התעלות האדם היא לפי כליו. אמנם בכך שהלכו ופתחו במחלוקת נגד משה מחמת טענות אלו, בטל מן העולם. אדם שרוצה להתעלות אינו פורץ את כל המוסכמות.

דתן ואבירם כפויי טובה למשה רבינו

לקרח הצטרפה מחלוקת נוספת, מחלוקת דתן ואבירם. יש להרחיב בדבר. משה יוצא לראשונה מבית פרעה אל אחיו (שמות ב, יא-יד): "ויהי בימים ההם ויגדל משה ויצא אל אחיו וירא בסבלתם וירא איש מצרי מכה איש עברי מאחיו. ויפן כה וכה וירא כי אין איש ויך את המצרי ויטמנהו בחול. ויצא ביום השני והנה שני אנשים עברים נצים ויאמר לרשע למה תכה רעך. ויאמר מי שמך לאיש שר ושפט עלינו לההרגני אתה אמר כאשר הרגת את המצרי ויירא משה ויאמר אכן נודע הדבר". רבינו בחיי (שמות ב, יד) מבאר דהיה זה בהיות משה רבינו בן שנים עשרה שנים בלבד, וכבר בגיל צעיר שכזה החל לסבול מדתן ואבירם, שבעים שנה קודם למחלוקתם עם קרח. אמנם במדרש (שמות רבה ל, א) יש מחלוקת האם משה רבינו היה בן עשרים שנה או בן ארבעים שנה, כך שעברו מסיפור זה שישים ושתים שנה, או ארבעים ושתים שנה.

מהלך הדברים תמוה. איש מצרי מכה איש עברי, מבאר רש"י: "מלקהו ורודהו. ובעלה של שלומית בת דברי היה, ונתן בה עיניו, ובלילה העמידו והוציאו מביתו, והוא חזר ונכנס לבית ובא על אשתו, כסבורה שהוא בעלה, וחזר האיש לביתו והרגיש בדבר, וכשראה אותו מצרי שהרגיש בדבר, היה מכהו ורודהו כל היום". מוכיח המהרי"ל דיסקין מלשון המדרש שבעלה של שלומית בת דברי היה דתן. למחרת צועק משה על האחד שהכה את רעהו, לכאורה אם היה זה מכות בעלמא משה לא היה מתערב, מדובר פה על מכה אחת וגמרנו. מכת מוות. הרי שיום קודם לכן הציל משה את דתן ממוות לחיים מידי המצרי, וכעת הציל את אבירם ממוות על ידי דתן. כך ששניהם מחוייבים לו בהכרת הטוב על חייהם.

דתן ואבירם אף ידעו את ייחוסו של משה רבינו. שהוא בן עמרם גדול הדור. שנולד מהול ובלידתו נתמלא הבית כולו אורה. שנתבאה מרים שהוא יהיה מושיען של ישראל, וכך ראו החוזים בכוכבים ומחמתן נגזרה גזירת "כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו", ואף נזרקו ליאור כל תינוקות מצרים ביום לידתו מאימת לידת מושיען של ישראל. ולכן גלגלה ההשגחה שהוא יהיה בנו המאומץ של המלך, כדי ללמוד גינוני מלכות בהיותו מנהיג הדור.

דתן ואבירם יודעים בגדולת משה רבינו. ולמרות כך ואף משום כך הם עונים בחוצפה שאין כדוגמתה "מי שמך לאיש שר ושפט עלינו" - מי אתה בכלל? - וכי אינם יודעים מי הוא משה? וביותר הלא רצונם כל כלל ישראל שיהיה עליהם שר ושופט שיגאל אותם מהשעבוד הנורא. מוסיפים דתן ואבירם: "הלהרגני אתה אמר כאשר הרגת את המצרי" - זו כפיות טובה נוראה בכפליים. הרגע הוא מציל את אבירם ממוות ובאים אליו בטענות "הלהרגני אתה אמר"?! שנית, הלא כאשר משה הרג את המצרי הוא ראה שאין איש וכך הרגו בשם המפורש. אך אדם אחד היה שם - דתן שרצה המצרי להרגו וניצל ממוות לחיים. ממנו משה לא פחד, הוא ידע שהוא כעת בזכותו ניצל ממוות לחיים, וודאי לא ילשין עליו בפני פרעה על רצח נוגש.

למחרת שומע משה מפיו את המשפט "הלהרגני אתה אמר כאשר הרגת את המצרי" - "ויירא משה ויאמר אכן נודע הדבר" וברש"י: "ומדרשו נודע לי הדבר שהייתי תמה עליו, מה חטאו ישראל מכל שבעים אומות להיות נרדים בעבודת פרך, אבל רואה אני שהם ראויים לכך". משה הבין עד כמה הוא כפוי טובה. הצלתו ממוות לחיים, ועל כך הוא הולך להלשין כדי להרוג אותה.

המבואר בזה שחלוקה מחלוקת קרח ועדתו מרצונם של דתן ואבירם. דתן ואבירם הגיעו יחד עם קרח ועדתו אל משה רבינו. העדה כולה הגיעה עם רצון להתקרב לקב"ה, לזכות למדרגה גבוהה יותר בעבודת ה'. הם רצו להיות כלולים שאין להם חלק ונחלה כישראל, ותלויים הם בנדבת ליבם של העם בתרומות ומעשרות, היו זמנים שקיבלו בשפע, והיו זמנים שרעבו ללחם. הם תלויים בקב"ה בלבד. ה' הוא נחלתם. זהו רצון העדה. להדבק בקב"ה. אך דתן ואבירם לא רצו להצטרף למחלוקת קרח ועדתו, הם העדיפו שקרח יחל במריבה עם משה ואהרן, וכך תהיה הקרקע בשלה לרצונם להחליף את ההנהגה, ורק משום שכונותם לקרח נגררו גם הם למחלוקת.

מאמצי משה נשאו פרי

אך משה הוא מנהיג אמת, משה אינו נפגע על שמערערים על סמכותו, מערערים על אמיתת נבואתו. "וישמע משה ויפל על פניו" (במדבר טז, ד). וברש"י:

מפני המחלוקת, שכבר זה בידם סרחון רביעי, חטאו בעגל (שמות לב, יא) "ויחל משה", במתאוננים (במדבר יא, יב) "ויתפלל משה", במרגלים (במדבר יד, יג) "ויאמר משה אל ה' ושמעו מצרים", במחלוקתו של קרח נתרשלו ידיו. משל לבן מלך שסרח על אביו ופייס עליו אוהבו פעם ושנים ושלוש, כשסרח רביעית נתרשלו ידי האוהב ההוא. אמר עד מתי אטריח על המלך, שמא לא יקבל עוד ממני.

זהו גדלותו של מנהיג! אומר להם משה, בעגל ובמתאוננים הצלחתי לבטל את הגזירות, ואף אמרתי בחטא העגל (שמות לב, לב) "ועתה אם תשא חטאתם ואם אין מחני נא מספרך אשר כתבת", הסכמתי למחוק את עצמי מספר התורה כדי שיתכפר חטאם. במתאוננים ובקברות התאוה, מתו זקני העם והערב רב, התפללתי שתעצר המגיפה. בחטא המרגלים לא יכלתי לבטל את הגזירה בשל בקשתם המפורשת, כל העם (במדבר יד, ב) אמרו, "לו מתנו בארץ מצרים או במדבר הזה לו מתנו", ביקשתם למות במדבר וזה מה שנגזר עליכם, התפלל עליהם משה, שלא ימותו מיד, אלא יסתובבו ארבעים שנה במדבר ובזה יתקנו לבניהם אחריהם את "במדבר העמים". שתזכו להכשיר את הדרך לגאולה בפני בניכם שיהיה בגלות אלפיים שנה.

משה מתאמץ למנוע מחלוקת

נרחיב בדבר. הגמרא (סנהדרין דף קי.) מביאה, "ויקם משה וילך אל דתן ואבירם" (במדבר טז, יב), אמר ריש לקיש, מכאן שאין מחזיקין במחלוקת, דאמר רב כל המחזיק במחלוקת עובר בלאו שנאמר (במדבר יז, ה) "ולא יהיה כקרח וכעדתו"; ויש להבין, הגמרא לומדת שאין מחזיקין במחלוקת ממש רבינו שהלך לביתם של דתן ואבירם, מדוע אין מקור האיסור מקרח שפתח במחלוקת, ועונשו שירד חיים שאולה, הבריאה אינה יכולה להחזיק אדם שכזה?

אף למשה שפתחו כנגדו במחלוקת, אסור להחזיק במחלוקת. משה ידע את חומרת האיסור להחזיק במחלוקת, לכך הוא מתאמץ בכל כוחו למנוע מעדת קרח לחלוק עליו. אף שהוא לא גרם לכך, במחלוקת פוגעים בו אישית, אך משה רבינו הולך עד הסוף עם הידיעה שאסור להחזיק במחלוקת, ולכך עושה כל טעדיק שלא יהיה מחלוקת. משה לא שקט על מקומו, הוא הולך לבקר את דתן ואבירם שנלחמים נגדו כבר שנים, ומחמת שהיו משוטרי ישראל וחטפו מכות עבור עם ישראל, לא המיתם הקב"ה כיון שהגנו על ישראל, והמתין להם הקב"ה שיהא קידוש ה' במיתתם. בטעם הדבר, מבאר רש"י (במדבר טז, יב), "מכאן שאין מחזיקין במחלוקת, שהיה משה מחזר אחריהם להשלימם בדברי שלום". משה יודע מי הם דתן ואבירם, הם שחלקו עליו מאז היותו קטן, ומן הסתם היו שאמרו למשה, זהו חילול ה' להתעסק איתם. הם כלל לא מעוניינים לשמוע. משה אף יכול לטעון עשיתי כפי שנצטויתי מפי הגבורה, לא עשיתי להם דבר, והם שפתחו במלחמה כנגדי, ומדוע שאלך לדבר עמם?

וביותר הלא אף אם ישלימו עימי ויעשו תמונה משותפת וישתו לחיים, יאמרו העם אנו מכירים את דתן ואבירם כבר שבעים שנה, הם ומשה ואהרן מתחרים כבר שנים רבות מי ינהיג את כלל ישראל. אין סיכוי לשלום. כיצד קרה שהשלימו? כנראה שהוא נתן להם התחייבות קואליציונית נרחבת. נשיאות וכהונה גדולה ברוטציה. זהו חילול ה' עצום. אך משה יודע "אין מחזיקין במחלוקת", ולכך שולח לבקש מדתן ואבירם להשלים עמו למרות הכול. כי עליו מוטל שלא להחזיק במחלוקת, וכך נפסק להלכה בגמרא בסנהדרין (דף קי.) שהמחזיק במחלוקת עובר בלאו.

משה לא מחזיק במחלוקת

משה רבינו לא עשה חשבונות. הוא עשה את המוטל עליו, לבטל את עצמותו וכבודו בכדי לא להחזיק במחלוקת, אף אם לא יצא מכך דבר. במבט ראשון נראה לנו שמשה התאמץ שלא להחזיק במחלוקת ולא הועיל במאמציו, דהרי לבסוף מתו קרח ודתן ואבירם בחטאם. מגלה לנו הפסוק במניין הפקודים (במדבר כו, יא) "ובני קרח לא מתו", וברש"י: "הם היו בעצה תחלה, ובשעת המחלוקת הרהרו תשובה בלבם, לפיכך נתבצר להם מקום גבוה בגיהנם וישבו שם". מדוע הם שבו בתשובה?

מביא הילקוט שמעוני (תשנב):

ומה זכות היה בידן של בני קרח שינצלו? שבשעה שהיו יושבין אצל קרח אביהן רואין את משה וכובשין את פניהן בקרקע, אמרו אם נעמוד מפני משה רבינו נוהגין בזיון באבינו וכבר נצטוינו על כבוד אב ואם, ואם לא נעמוד כבר כתיב (ויקרא יט, לב) "מפני שיבה תקום", מוטב שנעמוד מפני משה רבינו אף על פי שאנו נוהגין בזיון באבינו, באותה שעה הרחישו את לבם בתשובה, עליהם אמר דוד (תהילים מה, ב) "רחש לבי דבר טוב".

בני קרח קיבלו מאביהם שהכול פוליטיקה, כל מעשיו של משה אינם מדברי ה', הכול פוליטיקה. ולכך כאשר הגיע משה לבית קרח, חשבו בני קרח מה נכנס לכאן משה רבינו, וכי אינו יודע שלא להיכנס להיכן שלא צריך? רק נכנס משה רבינו שמעו בני קרח שאינו עוסק בפוליטיקה, הוא עושה את המוטל עליו שלא להחזיק במחלוקת. הוא בא למקום המחלוקת כדי להשלים, הבינו שפוליטיקה זה לא! פוליטיקאי לא נכנס לשטח אש. הבינו את גדולתו, ורצו לעמוד בפניו. התלבטו בליבם, שמא אם נקום בפני משה זה ביזיון לאבינו. עד שהחליטו, לקום בפני רב אין זה ביזיון לאבא. ואז הרהרו תשובה בליבם, ברגע לפני אחרון זכו לעשות תשובה.

בכך שהם עצרו מהעיסוק במחלוקת, נתנו כבוד למשה, יכל להיכנס בליבם הרהור תשובה. לכך התורה מזכירה (במדבר יג, ל), "ויהס כלב את העם אל משה", ואף שלא יצא מכך דבר? עצם הדבר שהעם עצר לרגע מדיבת הארץ, היה צריך להתחיל מחדש את הטענות, זהו מעלה. צריך להזכיר זאת בתורה. ואכן, בני קרח עצרו ממחלוקתם, הרהרו תשובה בליבם, ברגע לפני אחרון זכו לעשות תשובה. על שכמותם איתא בירושלמי (חגיגה ב, א): "כתיב (תהילים צ, ג) "תשב אנוש עד דכא" עד דיכדוכה של נפש מקבלין"; עד פתחו של גיהנום "תשב אנוש עד דכא ותאמר שובו בני אדם", לכך זכו שיצא מהם שמואל הנביא. הרי לנו שמאמציו של משה רבינו שלא להחזיק במחלוקת הניבו פירות. בניו של קרח שבו בתשובה, הם זכו וחיברו אחד עשר מזמורים בתהילים "למנצח לבני קרח". כך זכה משה להביא לעולם את שמואל הנביא השקול כמותו.

תפקידו של קרח

בזה נבין עומק נוסף. מדוע דווקא בעת הזו נזכר קרח להחזיק במחלוקת עם משה מכוחו של שמואל נכדו, מדוע לא חלק קודם. הבאנו את דברי הרמב"ן, שקודם לכן לא הייתה היתכנות למחלוקת, בשל אהבת העם למשה, כעת שמתו רבים מהעם הוכנה הקרקע למחלוקת. ומעתה, הרי לנו שתפקידו של קרח היה להביא לאמונה במשה רבינו "משה אמת ותורתו אמת", היו מהעם קמים נגד משה, וקרח היה משיבם, אף אני ממורמר שלא מינו אותי לנשיא ועם כל זאת אני הולך עם נבואת משה אב הנביאים. אך קרח לא זכה ונלחם נגד משה, ובמיתתו המשונה נתקדש שמו של משה, ובזה נתגלה "משה אמת ותורתו אמת". הרי שרצונו של הקב"ה במילוי תפקידו של האדם יתקיים, או מרצונו או על גבו. כך קרח לא זכה לקיים את תפקידו, ונתקיים תפקידו על גבו. בזכותו התגדל שמו של משה. בזכותו התגלה ש"משה אמת ותורתו אמת".

בזה מתורצת קושיא נוספת. במשנה באבות (ה, ו) "עשרה דברים נבראו בערב שבת בין השמשות ואלו הן פי הארץ", ולכאורה, כיצד יתכן שהקב"ה הקדים פורענות לחטא. כיצד נבראה הפורענות בערב שבת בין השמשות? אך למבואר בזה, תפקידו של קרח היה להביא לעילוי שמו של משה. תפקידו של קרח היה להיחלץ לצידו של משה, היה הקב"ה עושה נס עם פי הארץ, ובזה מתגדל שמו של משה. דהנה התוספות יום טוב מבאר מהי "פי הארץ", "יכולני לומר שהקול ההוא קול דברים היה המשמיע ומגיד שירדו חיים שאולה. היינו למדרגה התחתונה. ויהי לאות גדול שהאדמה השמיעה קול דבור חותך ואומר. שעד המדרגה התחתונה באו חיים שנצטערו עד שם". הארץ עצמה צעקה ואמרה, כל המתים בעדת קרח במיתה משונה כזו הוא על שחלקו על משה ואהרן. נס שכזה הוא עילוי שמו של משה. אם היה זוכה קרח, היה נס זה קורה מחמתו, ובזה היה מתעלה שמו של משה.